

ECO-NORTH

Dobre praktyki proekologiczne
jako efekt współpracy LGD
Ziemia Gotyku z fińską LGD
Kuudestaan

Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie.
Instytucja Zarządzająca PROW 2014-2020 – Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Publikacja opracowana przez Lokalną Grupę Działania Ziemia Gotyku, współfinansowana ze środków

Unii Europejskiej w ramach poddziałania 19.3

„Przygotowanie i realizacja działań w zakresie współpracy z lokalną grupą działania”

Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020

ECO-NORTH

Dobre praktyki proekologiczne
jako efekt współpracy LGD
Ziemia Gotyku z fińską LGD
Kuudestaan

Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie.
Instytucja Zarządzająca PROW 2014-2020 – Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Publikacja opracowana przez Lokalną Grupę Działania Ziemia Gotyku, współfinansowana ze środków

Unii Europejskiej w ramach poddziałania 19.3

„Przygotowanie i realizacja działań w zakresie współpracy z lokalną grupą działania”

Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020

Wydawca:

**ZIEMIA
GOTYKU**

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Ziemia Gotyku
Brąchnówko 18, 87-140 Chełmża
NIP 879-267-89-10 REGON 361860094
www.lgd.ziemiagotyku.com

Opracowanie tekstu i fotografie:

Mariola Epa-Pikuła, Marta Rzeźnik, Marta Kruszczyńska

Projekt graficzny i druk:

Wszystkie prawa zastrzeżone.

Niniejsze opracowanie ani żadna jego część nie może być reprodukowana, odtwarzana elektronicznie, fotograficznie lub przechowywana w jakiegokolwiek bazie bez pisemnego pozwolenia posiadacza praw autorских.

Brąchnówko 2019

Wydawca:

**ZIEMIA
GOTYKU**

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Ziemia Gotyku
Brąchnówko 18, 87-140 Chełmża
NIP 879-267-89-10 REGON 361860094
www.lgd.ziemiagotyku.com

Opracowanie tekstu i fotografie:

Mariola Epa-Pikuła, Marta Rzeźnik, Marta Kruszczyńska

Projekt graficzny i druk:

Wszystkie prawa zastrzeżone.

Niniejsze opracowanie ani żadna jego część nie może być reprodukowana, odtwarzana elektronicznie, fotograficznie lub przechowywana w jakiegokolwiek bazie bez pisemnego pozwolenia posiadacza praw autor skich.

Brąchnówko 2019

Wstęp

Strategia rozwoju lokalnego realizowana przez Lokalną Grupę Działania Ziemia Gotyku od 2016 roku dotyka także ważnych obszarów związanych z ekologią, ochroną środowiska i przeciwdziałaniem zmianom klimatycznym. Z roku na rok problemy środowiskowe dotykają każdego, ponieważ ich skutki zagrażają bezpośrednio zdrowiu ludzi.

Lokalna Grupa Działania Ziemia Gotyku udzielając dofinansowania z budżetu Lokalnej Strategii Rozwoju preferuje projekty uwzględniające rozwiązania proekologiczne w inwestycjach lokalnych firm i instytucji oraz działania podnoszące świadomość w zakresie ochrony środowiska w tzw. projektach nieinwestycyjnych. Tematom podnoszenia świadomości ekologicznej są poświęcone w szczególności dwa działania LGD – projekt grantowy oraz projekt współpracy międzynarodowej ECO-NORTH, współfinansowane ze środków Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020.

Projekt Współpracy Międzynarodowej Eco-North

Od kwietnia 2019 roku LGD Ziemia Gotyku realizuje projekt współpracy międzynarodowej pn. „Eco-North” w ramach poddziałania 19.3 „Przygotowanie i realizacja działań w zakresie współpracy z lokalną grupą działania” objętego PROW na lata 2014-2020. Środki finansowe przyznane na realizację zadań LGD Ziemia Gotyku w ramach operacji wynoszą 114 593,00 zł (umowa nr 00004-6936-UM0220002/18).

Liderem projektu jest Lokalna Grupa Działania KUUDESTAAN z Finlandii, a partnerami są 3 LGD z Łotwy: LGD Ropazi Garkalne partnership, LGD Daugavkrasts, LGD Riga District Rural Development (Łotwa) oraz Organizacja Pozarządowa PAIK z Estonii.

Celem projektu jest podnoszenie świadomości ekologicznej wśród mieszkańców obszarów LGD z czterech krajów Unii Europejskiej – Finlandii, Polski, Łotwy i Estonii oraz zwiększenie zaangażowania na rzecz rozwoju biogospodarki, ekologicznych rozwiązań wśród młodzieży.

Wstęp

Strategia rozwoju lokalnego realizowana przez Lokalną Grupę Działania Ziemia Gotyku od 2016 roku dotyka także ważnych obszarów związanych z ekologią, ochroną środowiska i przeciwdziałaniem zmianom klimatycznym. Z roku na rok problemy środowiskowe dotykają każdego, ponieważ ich skutki zagrażają bezpośrednio zdrowiu ludzi.

Lokalna Grupa Działania Ziemia Gotyku udzielając dofinansowania z budżetu Lokalnej Strategii Rozwoju preferuje projekty uwzględniające rozwiązania proekologiczne w inwestycjach lokalnych firm i instytucji oraz działania podnoszące świadomość w zakresie ochrony środowiska w tzw. projektach nieinwestycyjnych. Tematom podnoszenia świadomości ekologicznej są poświęcone w szczególności dwa działania LGD – projekt grantowy oraz projekt współpracy międzynarodowej ECO-NORTH, współfinansowane ze środków Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020.

Projekt Współpracy Międzynarodowej Eco-North

Od kwietnia 2019 roku LGD Ziemia Gotyku realizuje projekt współpracy międzynarodowej pn. „Eco-North” w ramach poddziałania 19.3 „Przygotowanie i realizacja działań w zakresie współpracy z lokalną grupą działania” objętego PROW na lata 2014-2020. Środki finansowe przyznane na realizację zadań LGD Ziemia Gotyku w ramach operacji wynoszą 114 593,00 zł (umowa nr 00004-6936-UM0220002/18).

Liderem projektu jest Lokalna Grupa Działania KUUDESTAAN z Finlandii, a partnerami są 3 LGD z Łotwy: LGD Ropazi Garkalne partnership, LGD Daugavkrasts, LGD Riga District Rural Development (Łotwa) oraz Organizacja Pozarządowa PAIK z Estonii.

Celem projektu jest podnoszenie świadomości ekologicznej wśród mieszkańców obszarów LGD z czterech krajów Unii Europejskiej – Finlandii, Polski, Łotwy i Estonii oraz zwiększenie zaangażowania na rzecz rozwoju biogospodarki, ekologicznych rozwiązań wśród młodzieży.

Obozy młodzieżowe ECO-NORTH

Przeważająca formuła projektu to obozy młodzieżowe, podczas których następuje międzynarodowa integracja i wzajemne inspirowanie w trosce o środowisko naturalne i zrównoważony rozwój społeczno-gospodarczy.

Podczas obozów w Polsce (3-7.06.2019) i Finlandii (29.07.-02.08.2019) młodzież uczestniczyła w warsztatach podnoszących wiedzę z zakresu ekologii i rozwiązań przyjaznych dla środowiska. Dodatkowym wyzwaniem była praca w grupach międzynarodowych, która miała na celu przygotowanie modeli proekologicznego

przedsiębiorstwa - ekologicznej myjni samochodowej - w tym wyzwaniu uczestnicy mieli okazję wykorzystać swoją przedsiębiorczość i kreatywność w budowaniu swojego biznesu, umiejętność komunikowania, negocjacji i pracy w zespole.

Obóz w Finlandii zorganizowany był przez lidera projektu LGD Kuudestaan, która działa na rzecz społeczności lokalnej już od blisko 20 lat na obszarze 4 gmin tj. Ähtäri, Alavus, Soini i Kuortane, w regionie Południowa

Ostrobotnia. Strategia LGD to wspieranie lokalnych przedsiębiorców oraz zdrowego trybu życia mieszkańców. LGD od lat realizuje liczne projekty na rzecz ekologii i środowiska, w szczególności skierowane do młodzieży. Podczas obozu letniego w Finlandii w grupach międzynarodowych młodzież kreowała pomysły proekologicznych firm m.in. schroniska dla zwierząt, produkcji przyjaznej dla środowiska obudowy do telefonów, recyklingu ubrań.

Kolejne przykłady proekologicznych rozwiązań w Finlandii poznali uczestnicy (lokalni liderzy i przedsiębiorcy) wyjazdu studyjnego do LGD Kuudestaan w dniach 16-19.09.2019 r. Przedstawiciele LGD Ziemia Gotyku mieli okazję do dyskusji na temat ochrony środowiska, innowacyjnych i przyjaznych dla środowiska przedsiębiorstw oraz wdrażanych w Finlandii programów zrównoważonego rozwoju, w tym „gospodarki o obiegu zamkniętym”.

Obozy młodzieżowe ECO-NORTH

Przeważająca formuła projektu to obozy młodzieżowe, podczas których następuje międzynarodowa integracja i wzajemne inspirowanie w trosce o środowisko naturalne i zrównoważony rozwój społeczno-gospodarczy.

Podczas obozów w Polsce (3-7.06.2019) i Finlandii (29.07.-02.08.2019) młodzież uczestniczyła w warsztatach podnoszących wiedzę z zakresu ekologii i rozwiązań przyjaznych dla środowiska. Dodatkowym wyzwaniem była praca w grupach międzynarodowych, która miała na celu przygotowanie modeli proekologicznego

przedsiębiorstwa - ekologicznej myjni samochodowej - w tym wyzwaniu uczestnicy mieli okazję wykorzystać swoją przedsiębiorczość i kreatywność w budowaniu swojego biznesu, umiejętność komunikowania, negocjacji i pracy w zespole.

Obóz w Finlandii zorganizowany był przez lidera projektu LGD Kuudestaan, która działa na rzecz społeczności lokalnej już od blisko 20 lat na obszarze 4 gmin tj. Ähtäri, Alavus, Soini i Kuortane, w regionie Południowa

Ostrobotnia. Strategia LGD to wspieranie lokalnych przedsiębiorców oraz zdrowego trybu życia mieszkańców. LGD od lat realizuje liczne projekty na rzecz ekologii i środowiska, w szczególności skierowane do młodzieży. Podczas obozu letniego w Finlandii w grupach międzynarodowych młodzież kreowała pomysły proekologicznych firm m.in. schroniska dla zwierząt, produkcji przyjaznej dla środowiska obudowy do telefonów, recyklingu ubrań.

Kolejne przykłady proekologicznych rozwiązań w Finlandii poznali uczestnicy (lokalni liderzy i przedsiębiorcy) wyjazdu studyjnego do LGD Kuudestaan w dniach 16-19.09.2019 r. Przedstawiciele LGD Ziemia Gotyku mieli okazję do dyskusji na temat ochrony środowiska, innowacyjnych i przyjaznych dla środowiska przedsiębiorstw oraz wdrażanych w Finlandii programów zrównoważonego rozwoju, w tym „gospodarki o obiegu zamkniętym”.

Zrównoważona Europa 2030

W 2019 roku Unia Europejska opracowała ważny dokument pn. „Zrównoważona Europa 2030”, w którym nakreślono kluczowe podstawy polityki w związku z przejściem na zrównoważony rozwój m.in. odejście od gospodarki linearnej i stosowanie gospodarki o obiegu zamkniętym, poprawę nierównowagi istniejącej w systemie żywnościowym, dostosowanie zasobów energii, budynków i mobilności do przyszłych wyzwań oraz zapewnienie, aby przejście to było sprawiedliwe.

Źródło: <https://www.nlik.gov.pl/>

Problemy ochrony środowiska i przeciwdziałania zmianom klimatycznym są priorytetowe dla wszystkich krajów Unii Europejskiej, w szczególności dla Finlandii, od której LGD Ziemia Gotyku zaczerpnęła przykłady podczas wspomnianych obozów młodziżowych oraz wizyty studyjnej u lidera projektu ECO-NORTH Lokalne Grupy Działania Kuudestaan (<https://kuudestaan.net/>).

Zrównoważony rozwój Europy jest motywem przewodnim Prezydencji Finlandii w Radzie Europejskiej, która rozpoczęła się od 1 lipca 2019 roku.

W kwietniu 2016 r. w Finlandii Narodowa Komisja ds. Zrównoważonego Rozwoju opublikowała dokument zapewniający strategiczne ramy „Finlandia, jaką chcemy do 2050 r. – zobowiązanie społeczeństwa do zrównoważonego rozwoju”, w którym zidentyfikowano cele na rzecz zrównoważonego rozwoju. Finlandia chce zostać liderem we wdrażaniu Agendy 2030, odwołując się do długoletniej tradycji w dążeniu do zrównoważonego rozwoju.

Zrównoważona Europa 2030

W 2019 roku Unia Europejska opracowała ważny dokument pn. „Zrównoważona Europa 2030”, w którym nakreślono kluczowe podstawy polityki w związku z przejściem na zrównoważony rozwój m.in. odejście od gospodarki linearnej i stosowanie gospodarki o obiegu zamkniętym, poprawę nierównowagi istniejącej w systemie żywnościowym, dostosowanie zasobów energii, budynków i mobilności do przyszłych wyzwań oraz zapewnienie, aby przejście to było sprawiedliwe.

Źródło: <https://www.nlik.gov.pl/>

Problemy ochrony środowiska i przeciwdziałania zmianom klimatycznym są priorytetowe dla wszystkich krajów Unii Europejskiej, w szczególności dla Finlandii, od której LGD Ziemia Gotyku zaczerpnęła przykłady podczas wspomnianych obozów młodziżowych oraz wizyty studyjnej u lidera projektu ECO-NORTH Lokalne Grupy Działania Kuudestaan (<https://kuudestaan.net/>).

Zrównoważony rozwój Europy jest motywem przewodnim Prezydencji Finlandii w Radzie Europejskiej, która rozpoczęła się od 1 lipca 2019 roku.

W kwietniu 2016 r. w Finlandii Narodowa Komisja ds. Zrównoważonego Rozwoju opublikowała dokument zapewniający strategiczne ramy „Finlandia, jaką chcemy do 2050 r. – zobowiązanie społeczeństwa do zrównoważonego rozwoju”, w którym zidentyfikowano cele na rzecz zrównoważonego rozwoju. Finlandia chce zostać liderem we wdrażaniu Agendy 2030, odwołując się do długoletniej tradycji w dążeniu do zrównoważonego rozwoju.

Finlandia stworzyła model, który wzbudza powszechne zainteresowanie. Jego zasadniczym wyróżnikiem jest zobowiązanie społeczeństwa do zrównoważonego rozwoju. Jest to praktyczne i rzadkie narzędzie służące realizacji Agendy 2030 na poziomie krajowym. Dzięki niemu różne podmioty mogą składać deklaracje dotyczące promowania i wdrażania wskazanych przez siebie celów zrównoważonego rozwoju.

Sposób realizacji celów zrównoważonego rozwoju w Finlandii:¹

ZRÓWNOWAŻONE LOKALNE SPOŁECZNOŚCI

Realizacja tego celu polega na zbudowaniu takiej wspólnoty, w której miejsca pracy, mieszkania, kompleksowe usługi, zrównoważone systemy transportowe i tereny zielone wspierają dobrobyt gospodarczy, społeczny, a także ekologiczny kraju.

SPOŁECZEŃSTWO NEUTRALNE POD WZGLĘDEM EMISJI DWUTLENKU WĘGLA

Wdrażanie krajowego planu działań na rzecz społeczeństwa neutralnego pod względem emisji dwutlenku węgla do 2050 roku poprzez: bardziej efektywne wykorzystanie odnawialnych źródeł energii; ograniczenie emisji gazów cieplarnianych; produkcja i eksport przyjaznych dla środowiska produktów oraz usług; promowanie zrównoważonego rolnictwa i leśnictwa oraz rozwój sektorów gospodarki niskowęglowej.

GOSPODARKA ZASOBOSZCZĘDNA

Inwestycje w czyste technologie, wysokiej jakości badania, biogospodarkę i energię odnawialną, wspieranie społecznej odpowiedzialności biznesu.

STYLE ŻYCIA, KTÓRE SZANUJĄ EFEKTYWNOŚĆ PRZYRODY

Promowanie recyklingu nieodnawialnych zasobów i wykorzystanie zamkniętych obiegów materiałowych; wspieranie stylu życia opartego na zrównoważonej konsumpcji.

PODEJMOWANIE DECYZJI Z POSZANOWANIEM NATURY

Zatrzymanie spadku różnorodności biologicznej oraz wzrost świadomości znaczenia różnorodności biologicznej wśród obywateli i w instytucjach publicznych i zrównoważone wykorzystanie zasobów naturalnych.

¹ Źródło: cytaty z artykułu „Fińska koncepcja zrównoważonego rozwoju w świetle Agendy 2030”, Joanna Grzela Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka” 1/2018.

Finlandia stworzyła model, który wzbudza powszechne zainteresowanie. Jego zasadniczym wyróżnikiem jest zobowiązanie społeczeństwa do zrównoważonego rozwoju. Jest to praktyczne i rzadkie narzędzie służące realizacji Agendy 2030 na poziomie krajowym. Dzięki niemu różne podmioty mogą składać deklaracje dotyczące promowania i wdrażania wskazanych przez siebie celów zrównoważonego rozwoju.

Sposób realizacji celów zrównoważonego rozwoju w Finlandii:¹

ZRÓWNOWAŻONE LOKALNE SPOŁECZNOŚCI

Realizacja tego celu polega na zbudowaniu takiej wspólnoty, w której miejsca pracy, mieszkania, kompleksowe usługi, zrównoważone systemy transportowe i tereny zielone wspierają dobrobyt gospodarczy, społeczny, a także ekologiczny kraju.

SPOŁECZEŃSTWO NEUTRALNE POD WZGLĘDEM EMISJI DWUTLENKU WĘGLA

Wdrażanie krajowego planu działań na rzecz społeczeństwa neutralnego pod względem emisji dwutlenku węgla do 2050 roku poprzez: bardziej efektywne wykorzystanie odnawialnych źródeł energii; ograniczenie emisji gazów cieplarnianych; produkcja i eksport przyjaznych dla środowiska produktów oraz usług; promowanie zrównoważonego rolnictwa i leśnictwa oraz rozwój sektorów gospodarki niskowęglowej.

GOSPODARKA ZASOBOSZCZĘDNA

Inwestycje w czyste technologie, wysokiej jakości badania, biogospodarkę i energię odnawialną, wspieranie społecznej odpowiedzialności biznesu.

STYLE ŻYCIA, KTÓRE SZANUJĄ EFEKTYWNOŚĆ PRZYRODY

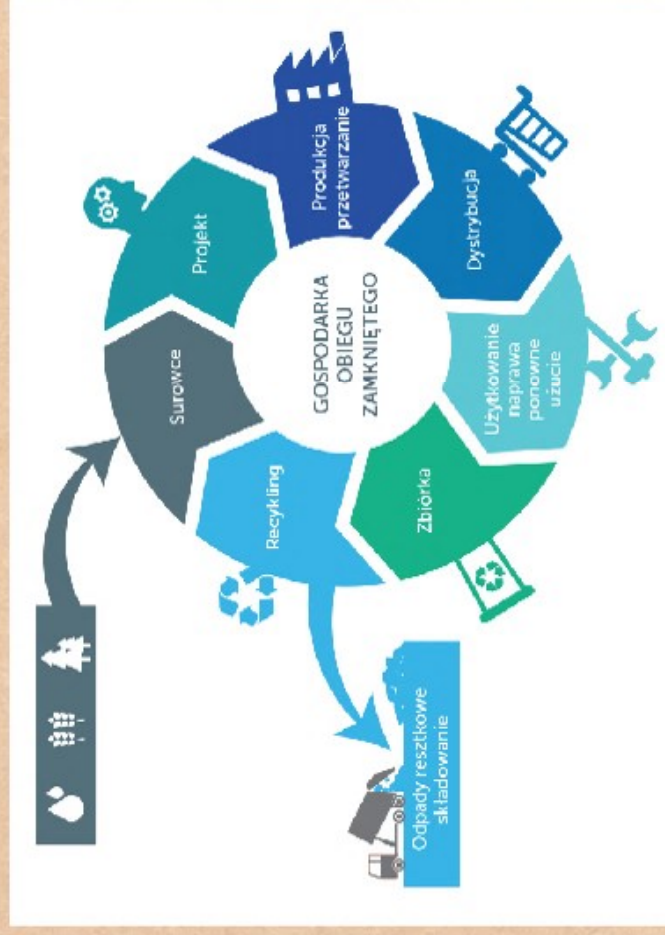
Promowanie recyklingu nieodnawialnych zasobów i wykorzystanie zamkniętych obiegów materiałowych; wspieranie stylu życia opartego na zrównoważonej konsumpcji.

PODEJMOWANIE DECYZJI Z POSZANOWANIEM NATURY

Zatrzymanie spadku różnorodności biologicznej oraz wzrost świadomości znaczenia różnorodności biologicznej wśród obywateli i w instytucjach publicznych i zrównoważone wykorzystanie zasobów naturalnych.

¹ Źródło: cytaty z artykułu „Fińska koncepcja zrównoważonego rozwoju w świetle Agendy 2030”, Joanna Grzela Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka” 1/2018.

Gospodarka o obiegu zamkniętym

Konkurencyjność Finlandii opiera się na „zrównoważonym rozwoju i innowacyjt czyste technologie, z r ó w n o w a ż o n e wykorzystanie zasobów naturalnych i wydajna gospodarka o obiegu zamkniętym, tworzą wspólne nowe miejsca pracy przy jednoczesnym zapewnieniu ochrony środowiska”.

Źródło: <https://applia.pl//tematy/gospodarka-obiegu-zamknietego/>

Gospodarka liniowa to model gospodarki dominujący na całym świecie, prowadzi do gromadzenia odpadów i zanieczyszczeniu środowiska. W inny sposób funkcjonuje gospodarka obiegu zamkniętego, gdzie wytworzone surowce po zużyciu są dalej przetwarzane i ponownie użytkowane. Następuje ciągły obieg surowca, dzięki czemu zmniejsza się ilość odpadów. Ten model przyczynia się również do oszczędności energii oraz zmniejszenia ilości gazów cieplarnianych emitowanych do atmosfery.

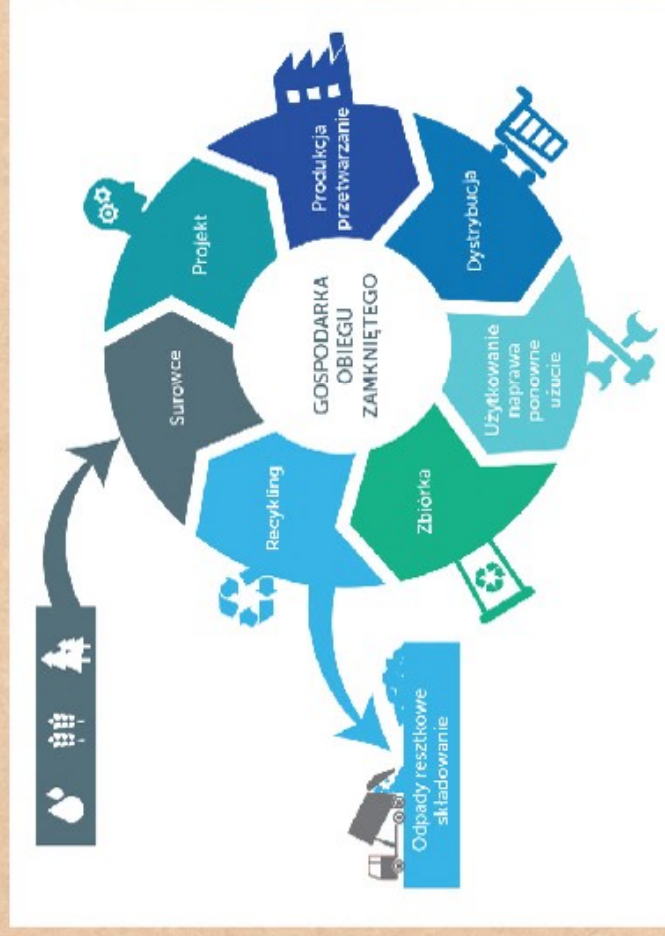
Opublikowany 2 grudnia 2015 r. przez Komisję Europejską pakiet propozycji zmian dyrektyw (Circular Economy Package – CEP) dotyczy dążenia do wprowadzenia na obszarze Unii Europejskiej (UE) gospodarki o charakterze zamkniętym.

Zgodnie z ustaleniami unijnymi recyklingowi muszą być poddane do:

- 2025 roku – minimum 55% odpadów komunalnych,
- 2030 roku – co najmniej 60%,
- 2035 roku – minimum 65%,
- 2040 roku – aż 70% odpadów.

Jednym z krajów, który rozpoczął proces przechodzenia całej gospodarki krajowej na model oparty na obiegu zamkniętym jest Finlandia. W 2016 r. Finlandia jako pierwsza na świecie stworzyła mapę drogową gospodarki o obiegu zamkniętym, czyli dokument przedstawiający strategię, działania niezbędne do rozwoju takiego modelu.

Gospodarka o obiegu zamkniętym

Konkurencyjność Finlandii opiera się na „zrównoważonym rozwoju i innowacyjt czyste technologie, z r ó w n o w a ż o n e wykorzystanie zasobów naturalnych i wydajna gospodarka o obiegu zamkniętym, tworzą wspólne nowe miejsca pracy przy jednoczesnym zapewnieniu ochrony środowiska”.

Źródło: <https://applia.pl//tematy/gospodarka-obiegu-zamknietego/>

Gospodarka liniowa to model gospodarki dominujący na całym świecie, prowadzi do gromadzenia odpadów i zanieczyszczeniu środowiska. W inny sposób funkcjonuje gospodarka obiegu zamkniętego, gdzie wytworzone surowce po zużyciu są dalej przetwarzane i ponownie użytkowane. Następuje ciągły obieg surowca, dzięki czemu zmniejsza się ilość odpadów. Ten model przyczynia się również do oszczędności energii oraz zmniejszenia ilości gazów cieplarnianych emitowanych do atmosfery.

Opublikowany 2 grudnia 2015 r. przez Komisję Europejską pakiet propozycji zmian dyrektyw (Circular Economy Package – CEP) dotyczy dążenia do wprowadzenia na obszarze Unii Europejskiej (UE) gospodarki o charakterze zamkniętym.

Zgodnie z ustaleniami unijnymi recyklingowi muszą być poddane do:

- 2025 roku – minimum 55% odpadów komunalnych,
- 2030 roku – co najmniej 60%,
- 2035 roku – minimum 65%,
- 2040 roku – aż 70% odpadów.

Jednym z krajów, który rozpoczął proces przechodzenia całej gospodarki krajowej na model oparty na obiegu zamkniętym jest Finlandia. W 2016 r. Finlandia jako pierwsza na świecie stworzyła mapę drogową gospodarki o obiegu zamkniętym, czyli dokument przedstawiający strategię, działania niezbędne do rozwoju takiego modelu.

Mapa drogowa gospodarki o obiegu zamkniętym w Finlandii

UŻYJ

Produkt powinien być używany tak długo jak to możliwe, naprawiany, w razie potrzeby wymieniane jego części. Na końcu użytkowania produktu jego części powinny być użyte do produkcji innego produktu.

KONSUMENT

Popyt tworzy podaż zrównoważonych produktów i towarów. Każda decyzja konsumenta prowadzi do gospodarki o obiegu zamkniętym lub od niej oddala.

Z FIRMY DO FIRMY

Firmy będą zamawiać i wymagać od swoich podwykonawców dostarczenia części i komponentów, które można łatwo naprawić - zamiast części stałych i jednorazowych. Będą również świadczyć usługi serwisowe dla sprzedawanych produktów.

SPRZEDAŻ DETALICZNA

Sprzedawcy detaliczni będą sprzedawać więcej usług zamiast towarów i informować klientów o usługach konserwacji i naprawach, wpływie na środowisko, materiałach i dalszym użytkowaniu w końcowej fazie cyklu życia produktu.

DYSTRY

Transport koordynowany sektorami, paliwowa współwłasność sprzętu zapewni bardziej podstawę do transportu materiałów

Mapa drogowa gospodarki o obiegu zamkniętym w Finlandii

UŻYJ

Produkt powinien być używany tak długo jak to możliwe, naprawiany, w razie potrzeby wymieniane jego części. Na końcu użytkowania produktu jego części powinny być użyte do produkcji innego produktu.

KONSUMENT

Popyt tworzy podaż zrównoważonych produktów i towarów. Każda decyzja konsumenta prowadzi do gospodarki o obiegu zamkniętym lub od niej oddala.

Z FIRMY DO FIRMY

Firmy będą zamawiać i wymagać od swoich podwykonawców dostarczania części i komponentów, które można łatwo naprawić - zamiast części stałych i jednorazowych. Będą również świadczyć usługi serwisowe dla sprzedawanych produktów.

SPRZEDAŻ DETALICZNA

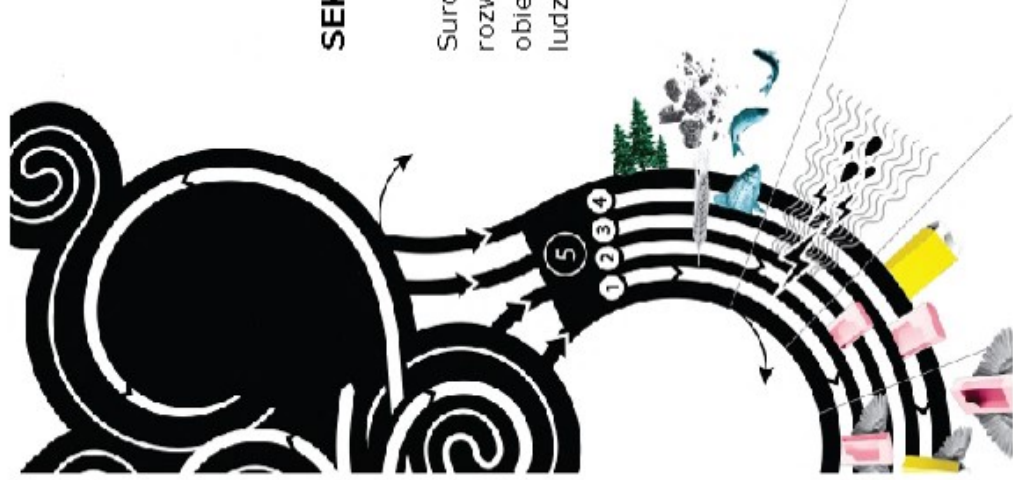
Sprzedawcy detaliczni będą sprzedawać więcej usług zamiast towarów i informować klientów o usługach konserwacji i naprawach, wpływie na środowisko, materiałach i dalszym użytkowaniu w końcowej fazie cyklu życia produktu.

DYSTRY

Transport koordynowany sektorami, paliwowa współwłasność sprzyjająca zapewnieniu bardziej podstawę do transportu materiałów

1. ZRÓWNOWAŻONY SYSTEM ŻYWNOSCIOWY
2. PĘTLE LEŚNE
3. PĘTLE TECHNOLOGICZNE
4. TRANSPORT I LOGISTYKA
5. WSPÓLNE DZIAŁANIA

SEKTOR PODSTAWOWY

Surowce są kapitałem dla sektora pierwotnego. Zrównoważone rozwiązania zależą od ochrony surowców. Celem gospodarki o obiegu zamkniętym jest utrzymanie Finlandii w stanie żywym dla ludzi i przyrody.

MATERIALNE PRZETWARZANIE

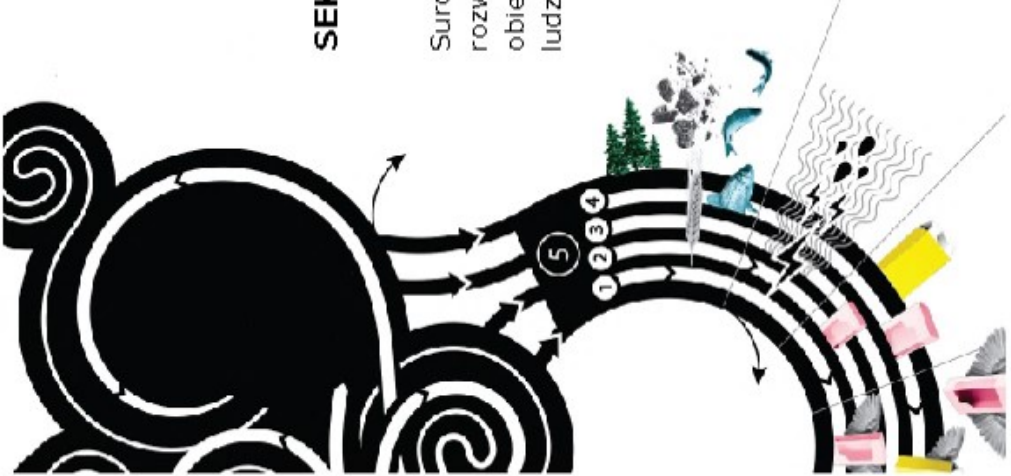
Planowanie procesu zmniejszy zapotrzebowanie na energię do przetwarzania ogromnych ilości surowców i ilość nadwyżki materiału. Zastosowanie strumieni bocznych zostanie wzięte pod uwagę, na przykład, w ocenach oddziaływania na środowisko i procesach wydawania pozwoleń środowiskowych.

PRZEMYSŁ WYTWÓRCZY

Przemysł otrzyma dokładne informacje na temat używanych przez siebie materiałów, aby można je było zidentyfikować i oddzielić pod koniec cyklu życia produktu. Długoterminowe produkty, które można naprawić i konserwować, zostaną wprowadzone na rynek.

RYBUCJA

nowany między różnymi alia odnawialne i przętu transportowego ziej zrównoważoną ansferu produktów i teriałów.

-
1. ZRÓWNOWAŻONY SYSTEM ŻYWNOSCIOWY
 2. PĘTLE LEŚNE
 3. PĘTLE TECHNOLOGICZNE
 4. TRANSPORT I LOGISTYKA
 5. WSPÓLNE DZIAŁANIA

SEKTOR PODSTAWOWY

Surowce są kapitałem dla sektora pierwotnego. Zrównoważone rozwiązania zależą od ochrony surowców. Celem gospodarki o obiegu zamkniętym jest utrzymanie Finlandii w stanie żywym dla ludzi i przyrody.

MATERIALNE PRZETWARZANIE

Planowanie procesu zmniejszy zapotrzebowanie na energię do przetwarzania ogromnych ilości surowców i ilość nadwyżki materiału. Zastosowanie strumieni bocznych zostanie wzięte pod uwagę, na przykład, w ocenach oddziaływania na środowisko i procesach wydawania pozwoleń środowiskowych.

PRZEMYSŁ WYTWÓRCZY

Przemysł otrzyma dokładne informacje na temat używanych przez siebie materiałów, aby można je było zidentyfikować i oddzielić pod koniec cyklu życia produktu. Długoterminowe produkty, które można naprawić i konserwować, zostaną wprowadzone na rynek.

RYBUCJA

nowany między różnymi alia odnawialne i przętu transportowego ziej zrównoważoną ansferu produktów i teriałów.

Smart city, czyli miasto dla ludzi

„Smart”, czyli inteligentne wsie i miasta stają się coraz bardziej promowaną formą rozwoju lokalnego zarówno na terenach wiejskich jak i w miastach.

W Finlandii najbardziej znanym miastem jest Tampere należące do sieci europejskich inteligentnych miast (Smart Cities). Strategia rozwoju miasta Tampere zakłada rozwój recyklingu i pozyskiwania energii odnawialnej. W centrum miasta działa elektrownia wodna, skutecznie rozwijany jest ekologiczny transport m.in. autobusy na prąd, ruch rowerowy, zakaz poruszania się w centrum miasta prywatnymi samochodami.

Rozwój miasta przebiega planowo przy założeniu, że nowe dzielnice będą miały ekologiczny charakter w zakresie zastosowania na szeroką skalę energii odnawialnej, oszczędnej gospodarki wodą oraz innowacyjnego systemu recyklingu. Na przedmieściach Tampere tworzona jest wzorcowa „smart” dzielnica Vuores, gdzie docelowo ma zamieszkać ok 30 tys. mieszkańców. Jest tu wykorzystanych wiele innowacyjnych i proekologicznych rozwiązań m.in. inteligentne instalacje solarne, naturalne gromadzenie i wykorzystywanie deszczówki, artystyczne kształtowanie środowiska z użyciem energooszczędnego oświetlenia LED, drewniane budownictwo mieszkalne na dużą skalę, sterowany elektronicznie wydajny system ruchu drogowego.

W Vuores został stworzony innowacyjny pneumatyczny system odbioru odpadów oparty na układzie podziemnych rurociągów, którymi odpady są zasysane z terminali, do których wrzucane są odpady. Trafiają one bezpośrednio do zautomatyzowanego, hermetycznego kolektora, który może być oddalony nawet o 4 km od terminali. System ten zużywa o 50% mniej energii, niż systemy tradycyjne.

Źródło: <https://thereview.pl/tampere-cichy-tajfun-glosnych-zmian/>

Smart city, czyli miasto dla ludzi

„Smart”, czyli inteligentne wsie i miasta stają się coraz bardziej promowaną formą rozwoju lokalnego zarówno na terenach wiejskich jak i w miastach.

W Finlandii najbardziej znanym miastem jest Tampere należące do sieci europejskich inteligentnych miast (Smart Cities). Strategia rozwoju miasta Tampere zakłada rozwój recyklingu i pozyskiwania energii odnawialnej. W centrum miasta działa elektrownia wodna, skutecznie rozwijany jest ekologiczny transport m.in. autobusy na prąd, ruch rowerowy, zakaz

poruszania się w centrum miasta prywatnymi samochodami. Rozwój miasta przebiega planowo przy założeniu, że nowe dzielnice będą miały ekologiczny charakter w zakresie zastosowania na szeroką skalę energii odnawialnej, oszczędnej gospodarki wodą oraz innowacyjnego systemu recyklingu. Na przedmieściach Tampere tworzona jest wzorcowa „smart” dzielnica Vuores, gdzie docelowo ma zamieszkać ok 30 tys. mieszkańców. Jest tu wykorzystanych wiele innowacyjnych i proekologicznych rozwiązań m.in. inteligentne instalacje solarne, naturalne gromadzenie i wykorzystywanie deszczówki, artystyczne kształtowanie środowiska z użyciem energooszczędnego oświetlenia LED, drewniane budownictwo mieszkalne na dużą skalę, sterowany elektronicznie wydajny system ruchu drogowego.

W Vuores został stworzony innowacyjny pneumatyczny system odbioru odpadów oparty na układzie podziemnych rurociągów, którymi odpady są zasysane z terminali, do których wrzucane są odpady. Trafiają one bezpośrednio do zautomatyzowanego, hermetycznego kolektora, który może być oddalony nawet o 4 km od terminali. System ten zużywa o 50% mniej energii, niż systemy tradycyjne.

Źródło: <https://thereview.pl/tampere-cichy-tajfun-glosnych-zmian/>

„Smart village”, czyli inteligentne wioski w Finlandii

Inteligentne wioski to obszary wiejskie i społeczności, które wykorzystują swoje istniejące mocne strony i zasoby, a także nowe możliwości rozwoju wartości dodanej, a tradycyjne i nowe sieci są wzmocniane za pomocą technologii komunikacji cyfrowej, innowacji i lepszego wykorzystania wiedzy na rzecz mieszkańców.

W Finlandii takich inteligentnych wiosek jest już kilkadziesiąt. W 2019 roku z inicjatywy Fińskiej Sieci Obszarów W i e j s k i c h zorganizowano konkurs, w ramach którego 33 fińskie inteligentne wioski

otrzymają wskazówki, pomysły, wsparcie i możliwości nawiązania kontaktów. Fińska Sieć będzie również wspierać postęp wybranych wiosek w rozwijaniu dostępnych i wysokiej jakości usług w takich dziedzinach jak: opieka zdrowotna, edukacja, energia, mobilność i lokalna żywność.

Głównymi celami rozwoju inteligentnych wsi w Finlandii jest kreowanie innowacji społecznych wykorzystujących nowoczesne technologie do poprawy jakości życia na terenach wiejskich oraz rozwoju lokalnej przedsiębiorczości. Rozwój inteligentnych wsi ma na celu zatrzymanie procesu wyludniania się wsi, ale także zrównoważonego wykorzystania zasobów naturalnego środowiska, zwiększania różnorodności biologicznej, tworzenie lokalnych społeczności energetycznych.

Model „smart village” zakłada współpracę lokalnej społeczności wsi z ekspertami, instytucjami badawczymi w celu opracowania i dostosowania nowych optymalnych rozwiązań w celu zmniejszenia emisji, szczególnie w kontekście transportu, mieszkań i żywności.

Źródło: <https://www.maaseutu.fi/en/the-rural-net-work/smart-villages/>

„Smart village”, czyli inteligentne wioski w Finlandii

Inteligentne wioski to obszary wiejskie i społeczności, które wykorzystują swoje istniejące mocne strony i zasoby, a także nowe możliwości rozwoju wartości dodanej, a tradycyjne i nowe sieci są wzmocniane za pomocą technologii komunikacji cyfrowej, innowacji i lepszego wykorzystania wiedzy na rzecz mieszkańców.

W Finlandii takich inteligentnych wiosek jest już kilkadziesiąt. W 2019 roku z inicjatywy Fińskiej Sieci Obszarów Wiejskich zorganizowano konkurs, w ramach którego 33 fińskie inteligentne wioski

otrzymają wskazówki, pomysły, wsparcie i możliwości nawiązania kontaktów. Fińska Sieć będzie również wspierać postęp wybranych wiosek w rozwijaniu dostępnych i wysokiej jakości usług w takich dziedzinach jak: opieka zdrowotna, edukacja, energia, mobilność i lokalna żywność.

Głównymi celami rozwoju inteligentnych wsi w Finlandii jest kreowanie innowacji społecznych wykorzystujących nowoczesne technologie do poprawy jakości życia na terenach wiejskich oraz rozwoju lokalnej przedsiębiorczości. Rozwój inteligentnych wsi ma na celu zatrzymanie procesu wyludniania się wsi, ale także zrównoważonego wykorzystania zasobów naturalnego środowiska, zwiększania różnorodności biologicznej, tworzenie lokalnych społeczności energetycznych.

Model „smart village” zakłada współpracę lokalnej społeczności wsi z ekspertami, instytucjami badawczymi w celu opracowania i dostosowania nowych optymalnych rozwiązań w celu zmniejszenia emisji, szczególnie w kontekście transportu, mieszkań i żywności.

Źródło: <https://www.maaseutu.fi/en/the-rural-net-work/smart-villages/>

Fińskie recyklomaty

Automaty do recyklingu tzw. „recyklomaty” od wielu lat upowszechniły się w całej Finlandii. Służą do recyklingu butelek z tworzyw sztucznych i aluminiowych puszek. Zainstalowane są przy większości sklepów spożywczych. Ich wykorzystanie umożliwia otrzymanie premii za zwrot opakowania: niewielkiej kwoty pieniędzy w formie talonu możliwości do zrealizowania przy zakupach, bądź kuponów uprawniających do udziału w loterii.²

„Plastikowe monety”

W gminie Soini na terenie LGD Kuudestaan został stworzony punkt zbiórki plastiku, w którym można zwrócić puste opakowania plastikowe w zamian za plastikowe monety. „Plastikowe monety” to lokalna waluta, którą można płać w sklepach partnerskich projektu na obszarze gminy. Plastikowe opakowania są specjalnie oznakowane, zachęcają, aby nie wyrzucać plastiku tylko przeznaczając go do recyklingu. Hasłem przewodnim projektu jest „zamień śmieci w skarb”.

Źródło: <https://muovisampo.fi/>

² Stowarzyszenie „EkoLubelszczyzna” (2015), Jak Promować proekologiczny styl życia i gospodarowania? doświadczenia krajów partnerskich: Islandii, Finlandii i Niemiec, Wydawnictwo Politechniki Lubelskiej, Lublin.

Fińskie recyklomaty

Automaty do recyklingu tzw. „recyklomaty” od wielu lat upowszechniły się w całej Finlandii. Służą do recyklingu butelek z tworzyw sztucznych i aluminiowych puszek. Zainstalowane są przy większości sklepów spożywczych. Ich wykorzystanie umożliwia otrzymanie premii za zwrot opakowania: niewielkiej kwoty pieniędzy w formie talonu możliwości do zrealizowania przy zakupach, bądź kuponów uprawniających do udziału w loterii.²

„Plastikowe monety”

W gminie Soini na terenie LGD Kuudestaan został stworzony punkt zbiórki plastiku, w którym można zwrócić puste opakowania plastikowe w zamian za plastikowe monety. „Plastikowe monety” to lokalna waluta, którą można płać w sklepach partnerskich projektu na obszarze gminy. Plastikowe opakowania są specjalnie oznakowane, zachęcają, aby nie wyrzucać plastiku tylko przeznaczając go do recyklingu. Hasłem przewodnim projektu jest „zamień śmieci w skarb”.

Źródło: <https://muovisampo.fi/>

² Stowarzyszenie „EkoLubelszczyzna” (2015), Jak Promować proekologiczny styl życia i gospodarowania? doświadczenia krajów partnerskich: Islandii, Finlandii i Niemiec, Wydawnictwo Politechniki Lubelskiej, Lublin.

„No waste” w Finlandii

Plastik stał się jednym z kluczowych wyzwań środowiskowych zarówno na poziomie globalnym, jak również lokalnym. Plastikowe przedmioty jednorazowe, takie jak talerze, sztućce, słomki i patyczki higieniczne, będą zakazane w całej Unii Europejskiej od 2021 r. W związku z tym coraz więcej samorządów i organizacji, a także podmiotów gospodarczych podejmuje działania prośrodowiskowe, związane z budowaniem sprawnego systemu selektywnej zbiórki i właściwej edukacji społeczeństwa.

W Europie coraz więcej samorządów przystępuje do programu „GMINA ZERO WASTE”.³ W Finlandii stowarzyszenie „ZERO WASTE” zachęca gminy do udziału w programie – akcji „gmina bez plastikowych toreb”. Akcja angażuje lokalne samorzady, sklepy i mieszkańców m.in. w gminie Kerava, Parainen i Kempelä. W sklepach można korzystać z toreb uszytych na organizowanych we współpracy z miejscowymi szkołami warsztatach szycia toreb. Duże plakaty informują, że sklepy biorą udział w projekcie. Przy kasie napis z logiem akcji – „Twój wybór ma wpływ” – zachęca do zakupu trwałej torby. Na wieszakach wiszą torby podarowane sklepowi.

Źródło: <http://finskieinspiracje.pl/category/zero-waste/>

„No waste” w Finlandii

Innym fińskim przykładem działalności „no waste” jest restauracja Nolla w Helsinkach. „Idea restauracji zero waste zrodziła się z potrzeby sprawienia, by przemysł restauracyjny opierał się o zasady zrównoważonego rozwoju. Jednocześnie chcemy pokazać, że nieszabloność i pyszne jedzenie idą w parze z taką właśnie ideą” – czytamy w opisie restauracji <https://www.restaurantnolla.com/eng>. W restauracyjnej kuchni nie ma kosztów na śmieci, ponieważ restauracja ma dostawców żywności bez opakowań lub opakowań wielokrotnego użytku. Nie stosuje się jednorazowych naczyń plastikowych, ani folii spożywczej.

³ To gmina, która otwarcie podejmuje wyzwanie systematycznego ograniczenia ilości wytwarzanych odpadów. Więcej na stronie: zero-waste.pl/gmina-zero-waste/

„No waste” w Finlandii

Plastik stał się jednym z kluczowych wyzwań środowiskowych zarówno na poziomie globalnym, jak również lokalnym. Plastikowe przedmioty jednorazowe, takie jak talerze, sztućce, słomki i patyczki higieniczne, będą zakazane w całej Unii Europejskiej od 2021 r. W związku z tym coraz więcej samorządów i organizacji, a także podmiotów gospodarczych podejmuje działania prośrodowiskowe, związane z budowaniem sprawnego systemu selektywnej zbiórki i właściwej edukacji społeczeństwa.

W Europie coraz więcej samorządów przystępuje do programu „GMINA ZERO WASTE”.³ W Finlandii stowarzyszenie „ZERO WASTE” zachęca gminy do udziału w programie – akcji „gmina bez plastikowych toreb”. Akcja angażuje lokalne samorzady, sklepy i mieszkańców m.in. w gminie Kerava, Parainen i Kempelä. W sklepach można korzystać z toreb uszytych na organizowanych we współpracy z miejscowymi szkołami warsztatach szycia toreb. Duże plakaty informują, że sklepy biorą udział w projekcie. Przy kasie napis z logiem akcji – „Twój wybór ma wpływ” – zachęca do zakupu trwałej torby. Na wieszakach wiszą torby podarowane sklepowi.

Źródło: <http://finskieinspiracje.pl/category/zero-waste/>

„No waste” w Finlandii

Innym fińskim przykładem działalności „no waste” jest restauracja Nolla w Helsinkach. „Idea restauracji zero waste zrodziła się z potrzeby sprawienia, by przemysł restauracyjny opierał się o zasady zrównoważonego rozwoju. Jednocześnie chcemy pokazać, że nieszabloność i pyszne jedzenie idą w parze z taką właśnie ideą” – czytamy w opisie restauracji <https://www.restaurantnolla.com/eng>. W restauracyjnej kuchni nie ma kosztów na śmieci, ponieważ restauracja ma dostawców żywności bez opakowań lub opakowań wielokrotnego użytku. Nie stosuje się jednorazowych naczyń plastikowych, ani folii spożywczej.

³ To gmina, która otwarcie podejmuje wyzwanie systematycznego ograniczenia ilości wytwarzanych odpadów. Więcej na stronie: zero-waste.pl/gmina-zero-waste/

Inne przykłady działań proekologicznych w Finlandii:

- „**Żywność z lasu**” - lasy Finlandii to zielone złoto - odnawialny surowiec, który można przekształcić w wiele produktów biogospodarczych. Z dofinansowania LGD Kuudestaan prowadzone są badania właściwości zdrowotnych igliwia i możliwości wykorzystania jako żywności.

- **EcoWaste4food** - projekt mający na celu ograniczenie marnotrawienia żywności oraz promowania gospodarki bardziej zasobooszczędnej. Projekt wdrażany w 7 państwach UE, w tym w Polsce. Przykładem jest aplikacja mobilna Klub ResQ za pomocą której restauracje

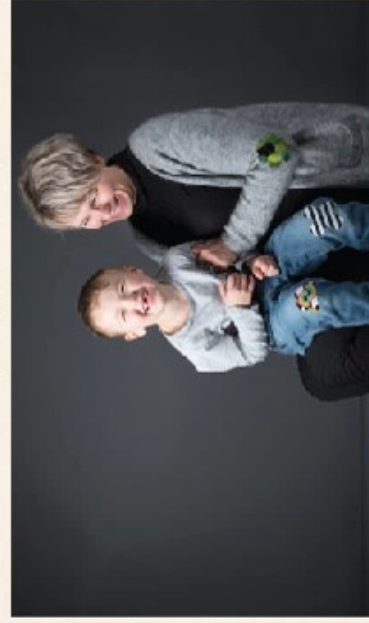

sprzedają swoje nadwyżki żywności, a indywidualni konsumenci mieszkający w pobliżu mogą je kupić ze zniżką (<https://www.interregeurope.eu> > [ecowaste4food](https://www.ecowaste4food))

- **Regeneracja części rolniczych (firma Valtra)** - firma skupiła się na usługach regeneracji starych elementów m.in. skrzyni biegów w takim stopniu, w jakim jest równoważny nowemu produktowi. Model operacyjny opiera się na wymianie: przy zakupie regenerowanego produktu klient zwraca stary component.

- **Automaty z wodą lub mlekiem** - fińskie mleko można kupić nie tylko w tradycyjnych kartonach, ale także napić się go ze specjalnego automatu, co może znacznie pomóc w ograniczaniu niepotrzebnych odpadów. W restauracjach czy na stołówkach popularnym jest nalewanie wody prosto z kranu.

- **Vaatelaastari, czyli plaster na odzież** - zmniejszeniu marnotrawienia odpadów

tekstylnych sprzyja Vaatelaastari. Jest to projekt mający na celu zapobiec wyrzucaniu ubrań z defektami typu dziury, plamy itp.

oraz zmniejszeniu ilości kupowania nowych ubrań, w celu ochrony środowiska naturalnego.

Produkt jakim jakim jest „Plaster na odzież”

to przede wszystkim łątwy i szybki sposób na łątanie lub dekorowanie ubrań, a przy

prawidłowym stosowaniu wystarczy na długo. Naszywka jest zgodna z wymogami europejskiego prawodawstwa dotyczącego chemikaliów, a zastosowany klej nie zawiera substancji szkodliwych dla zdrowia ludzi i środowiska (<https://oikiat.fi/>)

Inne przykłady działań proekologicznych w Finlandii:

- „**Żywność z lasu**” - lasy Finlandii to zielone złoto - odnawialny surowiec, który można przekształcić w wiele produktów biogospodarczych. Z dofinansowania LGD Kuudestaan prowadzone są badania właściwości zdrowotnych igliwia i możliwości wykorzystania jako żywności.

- **EcoWaste4food** - projekt mający na celu ograniczenie marnotrawienia żywności oraz promowania gospodarki bardziej zasobooszczędnej. Projekt wdrażany w 7 państwach UE, w tym w Polsce. Przykładem jest aplikacja mobilna Klub ResQ za pomocą której restauracje

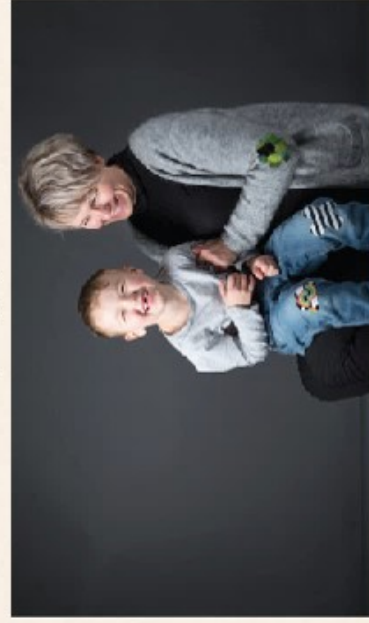

sprzedają swoje nadwyżki żywności, a indywidualni konsumenci mieszkający w pobliżu mogą je kupić ze zniżką (<https://www.interregeurope.eu> > [ecowaste4food/](https://www.ecowaste4food/))

- **Regeneracja części rolniczych (firma Valtra)** - firma skupiła się na usługach regeneracji starych elementów m.in. skrzyni biegów w takim stopniu, w jakim jest równoważny nowemu produktowi. Model operacyjny opiera się na wymianie: przy zakupie regenerowanego produktu klient zwraca stary component.

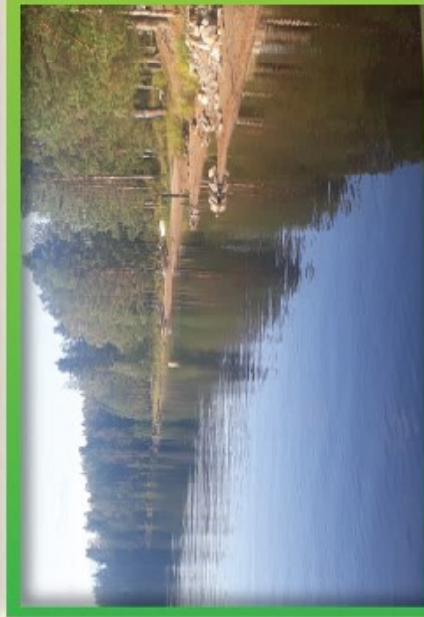
- **Automaty z wodą lub mlekiem** - fińskie mleko można kupić nie tylko w tradycyjnych kartonach, ale także napić się go ze specjalnego automatu, co może znacznie pomóc w ograniczaniu niepotrzebnych odpadów. W restauracjach czy na stołówkach popularnym jest nalewanie wody prosto z kranu.

- **Vaatelaastari, czyli plaster na odzież** - zmniejszeniu marnotrawienia odpadów

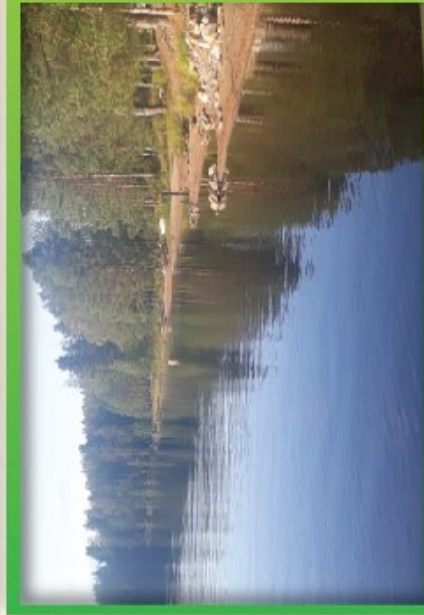

tekstylnych sprzyja Vaatelaastari. Jest to projekt mający na celu zapobiec wyrzucaniu ubrań z defektami typu dziury, plamy itp. oraz zmniejszeniu ilości kupowania nowych ubrań, w celu ochrony środowiska naturalnego. Produkt jakim jakim jest „Plaster na odzież” to przede wszystkim łątki i szybki sposób na łątkanie lub dekorowanie ubrań, a przy prawidłowym stosowaniu wystarczy na długo. Naszywka jest zgodna z wymogami europejskiego prawodawstwa dotyczącego chemikaliów, a zastosowany klej nie zawiera substancji szkodliwych dla zdrowia ludzi i środowiska (<https://oikiat.fi/>)

Projekt współpracy międzynarodowej ECO-NORTH (fotorelacja)

Projekt współpracy międzynarodowej ECO-NORTH (fotorelacja)

Lokalna Grupa Działania Ziemia Gotyku
Kontakt do biura LGD
Brachnówko 18, 87-140 Chełmża
e-mail: biuro@ziemiagotyku.com
tel./fax. 56 610 80 17, kom. 607 745 091
www.lgd.ziemiagotyku.com
www.lsr.ziemiagotyku.com

WOJEWÓDZTWO
KULAWSKO-POMORSKIE

Pomoc udzielona za pośrednictwem
samorządu województwa

Lokalna Grupa Działania Ziemia Gotyku
Kontakt do biura LGD
Brachnówko 18, 87-140 Chełmża
e-mail: biuro@ziemiagotyku.com
tel./fax. 56 610 80 17, kom. 607 745 091
www.lgd.ziemiagotyku.com
www.lsr.ziemiagotyku.com

WOJEWÓDZTWO
KULAWSKO-POMORSKIE

Pomoc udzielona za pośrednictwem
samorządu województwa